

7. *Сшепаненко М. Д.* Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри: автореф. дис. ... кандидата філософських наук 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії. — Х., 2006. — С. 11-13.

8. *ШвалбК). М.* Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Ю. М. Швалб // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. — К. : Педагогічна думка, 2009. — С. 105—113.

9. *Ящук І. П.* Формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України: дис. ... кандидата педагогічних наук 13.00.07 — теорія і методика виховання. — К., 2001. — С. 3.

УДК 37.034-056.24

О. С. Хорошайло,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглядаються психологічні та педагогічні особливості проведення виховної роботи зі студентами з обмеженими фізичними можливостями в умовах вищого навчального закладу з метою формування в них духовно-моральних цінностей.

Ключові слова: студенти з обмеженими фізичними можливостями, виховання, духовно-моральні цінності, соціально-педагогічна допомога, самореалізація, інтеграція.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями

Висока духовна культура, різнобічність інтересів, вміння налагоджувати зв'язки і відносини з оточуючим світом, здатність до саморозвитку, моральність розглядаються в наші дні як необхідні якості випускника ВНЗ. Особливої уваги у нашому суспільстві потребують громадяни з обмеженими фізичними можливостями. На сучасному етапі розвитку суспільства розроблення освітніх, виховних технологій для громадян з обмеженими фізичними можливостями з метою їх інтеграції у суспільство є одним із пріоритетних напрямів соціаль-

ної політики держави. Актуальність проблеми визначається наявністю в соціальній структурі суспільства значної кількості осіб, які мають ознаки обмеження життєдіяльності.

Аналіз останніх досягнень і публікацій, виділення актуальних і невирішених раніше питань загальної проблеми, якій присвячено статтю

Проблема освіти та виховання молоді з обмеженими фізичними можливостями, безумовно, є дуже актуальною, але малодослідженою. Особливості психофізичного розвитку людей з особливими потребами, методи їх навчання, виховання, реабілітації та соціалізації досліджуються фахівцями НПУ імені Драгоманова (А. Капська, О. Карпенко, І. Пінчук), Інститутом спеціальної педагогіки АПН України, Інститутом психології ім. Г. С. Костюка АПН України (І. Єременко, В. Бондар[2], О. Хохліна[6], Н. Засенко, П. Таланчуктаін.).

Більшість із цих наукових праць розглядають проблеми спеціальної освіти, дають наукове обґрунтування системи і змісту навчання та виховання в спеціальних школах, надають методологію корекційного навчання і виховання дітей з особливими потребами, їхнього медико-психолого-педагогічному супроводу, здійснюють пошук ефективних методів і засобів корекційно-виховної роботи. І все ж, науково-практичних розробок у галузі вищої освіти людей з інвалідністю ще недостатньо.

Мета статті. Метою статті є розкриття психологічних і педагогічних особливостей виховної роботи в умовах ВНЗ зі студентами з обмеженими фізичними можливостями.

Методика і результати дослідження.Люди з обмеженими фізичними можливостями — це реальна соціальна проблема України, проблема перехідного суспільства, проблема, яка тривалий час накопичувалася і набула нині особливої гостроти. Під впливом соціально-політичних змін, що відбулися після проголошення Україною державної незалежності, в країні наявні різкі зміни в ціннісних орієнтаціях держави: почали переосмислюватись такі питання, як права людини, права інвалідів, зародилася нова філософія суспільства: усувається поділ суспільства на «повноцінних» і «неповноцінних», визнається єдність суспільства, що складається з різних людей із різними проблемами. Держава проголошує антидискримінаційну політику по відношенню до інвалідів. Визнається, що дана категорія людей — це особлива соціально-демографічна група, яка має свою субкультуру, свій спосіб життя, соціальну специфіку розвитку.

Ці питання, як зазначалося, набувають особливої актуальності на сучасному етапі соціально-економічних перетворень, перебудови соціальної сфери, орієнтованої на максимальне задоволення потреб людини з інвалідністю, і пов'язані з виконанням Україною зобов'язань перед Європейським Союзом у рамках Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством.

Найважливішим для студентської молоді з числа інвалідів є період адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі, набуття нового статусу, засвоєння нових соціальних ролей. Тому важливим є не стільки зміст виховання (адже серед студентів з особливими потребами не помічено проблем з дисципліною), скільки створення певних психолого-педагогічних умов, які б полегшували процес навчання, тобто: забезпечення особливого підходу до студентів з особливими потребами, який має враховувати специфіку хвороби, вади, психологічного стану, психологічної чи соціальної проблеми, з якими може зустрітись інвалід у повсякденному житті; темп викладання дисциплін має бути достатньо повільним, гнучким, «м'яким», пристосованим до потреб інвалідів; навчальне навантаження має регулюватись залежно від ступеня інвалідності; процес виховання потребує більшої уваги, відповідальності, розуміння й освіченості. Люди з особливими потребами повинні бути оточені любов'ю, увагою, турботою. Не можна допускати приниження особистості.

Студент з обмеженими фізичними можливостями як особистість повинен розглядатись, на нашу думку, з трьох сторін:

— психологічної — враховуючи психологічні особливості студента (його риси характеру, темперамент, комунікативні здібності);

— соціальної — студент з фізичними обмеженнями належить до окремої соціальної групи людей-інвалідів. Коли молода людина з особливими потребами входить у нове середовище вищого навчального закладу, вона відчуває ситуацію вибору життєвого шляху і потребує допомоги у реалізації своїх життєвих планів;

— біологічна сторона зумовлена фізичними недоліками, що були природженими чи трапилися після якогось життєвого випадку. Тому в навчально-виховному процесі цей аспект потребує особливої уваги.

В умовах вищого навчального закладу у молодій людині з фізичними обмеженнями виникає можливість більше зрозуміти себе, розібратися у своїх почуттях, взаєминах з іншими людьми, суспіль-

ством. З'являється нове коло інтересів, яке має стати психологічною базою для ціннісних орієнтацій студента. Це й зумовлює появу інтересу до питань релігії, моралі, духовності.

У цьому віці у студентів з особливими потребами продовжується формуватися емоційно-ціннісне ставлення до себе. При цьому часто завищена самооцінка виступає як засіб психологічного захисту. Підвищена емоційність, що відмічається у цієї групи студентів, залежить не тільки від реальних соціальних факторів й умов виховання, стільки від індивідуально-типологічних психічних особливостей людини з особливими потребами. Унаслідок суперечливості рівня власного домагання й образу «Я» виникає емоційна напруженість (наприклад, у вигляді тривожності). Висока емоційність студентів із фізичними обмеженнями сполучається із сором'язливістю, стриманістю у відкритому, відвертому вираженні почуттів, інколи замкнутості, агресії.

Саме в умовах вищого навчального закладу студент з особливими потребами мусить оволодіти комплексом соціальних функцій, включаючи громадянські, суспільно-політичні, професійно-трудові.

Негативність ситуації для студентів з обмеженими фізичними можливостями збільшується ще й тим, що майже всі вони відчують обмежене спілкування з однолітками, фізичне нездужання, часто-густо вони не мали можливості навіть виходу на вулицю, незахищеність від інформаційного впливу, що наростає, і який забезпечують електронні засоби масової інформації, що для цієї групи юнацтва є чи ледве не єдиним засобом зв'язку із зовнішнім світом. Серед цієї частини юнацтва поширюються настрої соціального песимізму, невіри в те, що вони зможуть хоч якось реалізувати свої можливості, посилюється пасивно-споживчий характер ставлення до життя, соціальна апатія, аполітизм, втрачається довіра до людей і держави [5].

У зв'язку з тим, що студентський вік є дуже сприятливим для становлення ціннісних орієнтацій особистості, в освітніх установах необхідна спеціальна робота, спрямована на формування адекватного сприйняття осіб з обмеженнями в життєдіяльності студентами, що нормально розвиваються. Ця система заходів, що розуміється як педагогічна підтримка соціальної інтеграції молодих людей з обмеженими фізичними можливостями, виступає як особлива сфера професійної діяльності викладача, який сам адекватно сприймає таких людей.

Отже, складність виховної роботи зі студентами з особливими потребами у вищому навчальному закладі зумовлена такими факторами: застарілістю світоглядних орієнтацій суспільства; неоднозначне прийняття суспільством людей з фізичними обмеженнями; невизначеність ідеологічних, політичних орієнтирів суспільства; низький матеріальний рівень життя інвалідів, слабка допомога суспільства цієї групі населення; втрата можливості доступу молоді з особливими потребами до закладів освіти, дозвілля.

З метою створення сприятливого середовища для студента з особливими потребами шляхом правильної організації виховного процесу у вищому навчальному закладі потрібно вирішити низку питань: організувати діяльність інституту кураторства, завдання якого полягає у проведенні виховних заходів, спрямованих на виховання духовно-моральних цінностей у студентів з фізичними обмеженнями, розвиток їх комунікативних і організаційно-діяльнісних здібностей, а, особливо на вивчення індивідуальних психологічних особливостей кожного; створити систему соціального захисту студентів з обмеженими фізичними можливостями: архітектурні зміни для доступу студентів, достатнє матеріальне забезпечення; організація дозвілля студентів, що має насичений зміст та сприяє духовно-моральному зростанню особистості. Адже за останні роки ця проблема майже зовсім не розглядалася, що й призвело до зростання соціальних аномалій серед молодих людей з особливими потребами, зміни соціальних орієнтирів, усвідомлення нездатності реалізувати себе та небажання самовдосконалюватись.

Висновки з даного дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, суть виховання студента з обмеженими фізичними можливостями — це розкриття потенціалу його особистості, а не втручання в її саморозвиток. Завдання викладача: з'ясувати потенційні можливості студента, його здібності і довести це до його свідомості, тобто дати йому мету — реалізувати свої можливості та здібності, надалі вже тільки корегуючи його подальший розвиток.

Процес виховання залежно від віку, хвороби або травми, середовища, спрямованості самого студента-інваліда має певні особливості. Аналіз структурних елементів його механізму в їх взаємозв'язку та взаємозалежності потребує окремого дослідження. Тільки після

вивчення цієї проблеми можливо визначити особливості та шляхи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентів з обмеженими фізичними можливостями.

Рассматриваются психологические и педагогические особенности проведения воспитательной работы со студентами с ограниченными физическими возможностями в условиях высшего учебного заведения с целью формирования у них духовно-моральных ценностей.

Ключевые слова: студенти с ограниченными физическими возможностями, воспитание, духовно-моральные ценности, социально-педагогическая помощь, самореализация, интеграция.

The article examines the psychological and pedagogical features of upbringing work with students with limited physical abilities in the conditions of higher educational establishment with the purpose of forming of their moral values.

Key words: students with limited physical abilities, education, moral values, socio-pedagogical help, self-realization, integration.

Література

1. *Бездверна-Хомерікі О. А.* Педагогічні умови гуманістичного виховання підлітків у сфері культурно-дозвілевої діяльності: Дис. ... канд. пед. наук 13.00.05. - К., 1997. - 216 с
2. *Бондар В. І.* Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності. — К. : Рад. пік., 1988. — 128 с
3. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. - № 34. - Ст. 451.
4. *Іванова І. Б.* Створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з особливими потребами // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб.наук. пр. — К. : Університет «Україна», 2004. — 448 с
5. *Таланчук П. М.* Шлях до інтеграції. — К. : Університет «Україна», 2002. - 20 с
6. *Хохліна О. П.* Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів із вадами розумового розвитку. — К. : Пед. думка, 2000. - 286 с